

JAARVERSLAG 2008

Aan het eind van het verslagjaar waren 105 architectenbureaus bij de Staro aangesloten. Samen met het bestuur zetten zij zich in voor de bevordering van een hoogwaardige architectuur in de onderwijssector.

De Staro heeft met haar activiteiten in 2008 ingespeeld op de informatiebehoefte van beleidsmakers en beslissers over de onderwijshuisvesting. Een deel van de activiteiten werd gericht op het geven van voorlichting over het bouwproces, de rol van de architect bij de totstandkoming van onderwijsgebouwen en de cruciale rol van de opdrachtgever bij het realiseren van goede onderwijshuisvesting. Daarnaast ziet de Staro het als een taak de aangesloten architectenbureaus te informeren over actuele ontwikkelingen in het onderwijs en de onderwijshuisvesting.

De huisvesting van het onderwijs geniet nog steeds de warme belangstelling van schoolbesturen, directies, gemeenten en architecten. Ondanks de negatieve economische signalen was de bouwproductie aanzienlijk. De trend dat gemeenten en schoolbesturen kiezen voor combinaties van scholen met peuterspeelzaal, kinderdagverblijf, sporthal, bibliotheek of andere welzijns- of culturele voorzieningen zet zich onverminderd door. De architectuur krijgt daarbij prominente aandacht en ook de buitenruimten bij scholen staat meer en meer in de belangstelling.

Een groep Staro-architecten ging op studiereis naar Chicago. Het reisprogramma kreeg vorm in samenwerking met collega-studiestichting Stag. Er werden excursies georganiseerd naar onderwijsgebouwen in Amsterdam, Dordrecht en Hengelo. De nieuwe Staro-website ging on line en er verschenen twee nieuwe publicaties. In Dordrecht nam Rijksbouwmeester Liesbeth van der Pol het eerste exemplaar in ontvangst van het boek *Een nieuwe school*. In dit boek worden de criteria uiteen gezet die van belang zijn bij het realiseren van nieuwe onderwijshuisvesting. *Een traditie van verandering – de architectuur van het hedendaagse schoolgebouw* legt verbanden tussen onderwijskundige ontwikkelingen en architectuur. Januari 2009 nam staatssecretaris van Onderwijs Sharon Dijksma het eerste exemplaar in ontvangst uit handen van Staro-voorzitter Richard Steenborg. Tijdens een tweedaagse workshop stond het Competengericht onderwijs centraal. Meer dan 60 architecten en deskundigen uit andere disciplines gingen in voormalig klooster ZIN aan de slag om experimentele ontwerp oplossingen te bedenken voor deze nieuwe didactische werkvorm.

Beurzen, themabijeenkomsten, seminars en excursies

Nationale Onderwijstentoonstelling

Vorbereidingen werden getroffen voor de Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT) die in januari 2009 plaatvindt in de Jaarbeurs in Utrecht. Anders dan in voorgaande jaren zal de Staro zich daar zeer bescheiden presenteren. Het belang van de beurs neemt af als gevolg van selecties via Europese aanbestedingen en vanwege het feit dat potentiële opdrachtgevers internet gebruiken om

zich op een architectenkeuze te oriënteren. Om die reden werd ook afgezien van het inrichten van een tentoonstelling van het werk van de leden.

Excursie Amsterdam

Op 13 juni organiseerde de Staro een excursie naar onderwijsgebouwen in Amsterdam. Circa 30 architecten verzamelden zich bij de PTA en zette koers naar IJburg. Op het programma stonden een appartement op het Haveneiland en OBS Olympus (DOK Architecten) en brede school IJburg op het steigereiland (VMX). In de westelijke tuinsteden werden bezoeken gebracht aan brede school De Kikker (Atelier Zeinstra Van der Pol architecten) en aan de Academie voor Lichamelijke Opvoeding en Health Club (Van den Oever, Zaaijer & Partners). De middag werd afgesloten met een wandeling door het Osdorp Kwadrant en bezoeken aan Oklahoma en woongebouw Parkrand (MVRDV).

Excursie Dordrecht

In Dordrecht hebben onderwijsinstellingen, het bedrijfsleven en de gemeente de handen ineen geslagen om een leerpark te realiseren. Het project omvat ongeveer zes hectare opleidingsruimte, 450 woningen, 35.000m² bedrijfsruimte en kantoren en bijbehorende infrastructurele voorzieningen. De scholen zijn op één locatie geconcentreerd. Om in te spelen op de eisen van de kenniseconomie transformeert het onderwijs naar leren in de praktijk. Binnen de opzet van Leerpark is er ruimte voor leerbedrijven, opleidingsinstituten van de brancheorganisaties en de Leonardo Plaza. VMBO-leerlingen techniek krijgen concrete opdrachten van de gemeente, de school en particulieren. Ze zijn vanaf het begin bij een project betrokken en ontwerpen bijvoorbeeld een speeltuin, of bouwen een tuinhuis. Ze voeren overleg met de opdrachtgever, onderhandelen over de prijs, maken een ontwerp en een schaalmodel van het product en werken dat ook uit. Het ondernemerschap van de leerlingen wordt hierdoor aangesproken. De presentatie van de publicatie *Een nieuwe school* werd aangegrepen voor een bezichtiging van het Leerpark. Atelier PRO Architecten (Leon Thier) maakte de oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet voor dit gebied. Het Leerpark werd Europees aanbesteed en gewonnen door de combinatie Proper Stok/Heijmans, met een stedenbouwkundige uitwerking door West 8. Voor de excursie waren drie scholen opengesteld te weten het Da Vinci College (Mecanoo architecten), het Stedelijk Dalton Lyceum (Architectuurstudio Herman Hertzberger) en het Insula College (DKV architecten). De meer dan 100 belangstellenden werden in vier groepen rondgeleid door studenten van de TU-Delft. De architecten waren aanwezig om een toelichting te geven. Het samenwerkingsgebouw (SeArch) was eveneens voor bezichtiging opengesteld. Edzo Bindels (West 8) lichtte de stedenbouwkundige opzet van het gebied toe.

Excursie Hengelo en Enschede

Gekoppeld aan de najaarsvergadering van het Algemeen Bestuur werd een bezoek gebracht aan Hengelo en Enschede. Harry Abels (IAA Architecten) lichtte het fraaie ontwerp van de ROC Hengelo toe in een deel van de voormalige Storkfabrieken; in Enschede werd de wijk Roombeek bezocht.

Studiereis Chicago

In september brachten ca 30 enthousiaste architecten een bezoek aan Chicago. De studiereis kreeg gestalte in samenwerking met collega-studiestichting Stagg. Het programma bestond uit modules voor zorg en onderwijs. Daarnaast was er ruime aandacht voor de algemene architectonische highlights van de stad. Op het programma stonden o.m. Robie House, FLW Home en Studio en Unity Temple (Frank Lloyd Wright), Illinois Institute of technology en Crown Hall (Mies van der Rohe), McCormick Tribune Campus Center (OMA), Student residence hall (Muphy/Jahn), University of Chicago Harper Center en University of Chicago Hospital Pavillion (Rafael Vinöly), University of Chicago Comer Childrens Hospital (Loebl Schlossman & Hackl), Northwestern Memorial Hospital's Prentice Woman's Hospital en North Grand High School en Advocate Lutheran General Hospital Center for Advanced Care (oWpp). Er was veel tijd ingeruimd voor inhoudelijke uitwisseling met de Amerikaanse collega's. Onder auspiciën van het consulaat werd met hen gediscussieerd en gedineerd op de 96^e verdieping van Hancock Building.

Harry Abels (IAA Architecten) en John de Jong (EGM Architecten) stelden het programma samen. EGM Architecten maakte een fraaie reader.

Onderzoek

Interieur en inrichting Competentiegericht onderwijs

In het voorjaar werden voorbereidingen getroffen voor een serie workshops over nieuwe interieurconcepten voor competentiegericht onderwijs. In de verkennende fase werd overleg gevoerd met deskundigen uit verschillende disciplines. Daarbij kwam naar voren dat één van de grootste uitdagingen voor het middelbaar onderwijs het leerdomein is. Het leerdomein kan worden gedefinieerd als een inspirerende accommodatie voor het verwerven van vaardigheden, kennis en competenties. Leerlingen kunnen er onderwijs op maat krijgen in een realistische leer- en werkomgeving. Het is een multifunctionele ruimte waar leerlingen zelfstandig en groepsgewijs kunnen werken. Leren en praktijk kunnen samen gaan, maar ook afzonderlijk worden doorlopen. Opgave was nieuwe architectonische concepten te bedenken voor deze grote ruimten met verschillende 'plekken' zoals zelfstudieruimten, ateliers, ict-plekken, activiteitenruimten, werkplaatsen, laboratoria, instructieplekken en ruimten voor evaluatie. In het leerdomein werken ongeveer honderd leerlingen en tien begeleiders (vakleerkrachten, onderwijsassistenten,

praktijkbegeleiders). De leerling geeft vorm aan het lesprogramma dat bestaat uit een mix van zelfwerkzaamheid, theorie, praktijk, instructie en groepswork.

Tijdens de workshops werden de mogelijkheden in multidisciplinaire ontwerpteams verkend. De workshops boden een afwisselend programma van inleidingen, ontwerpessies en reflectie. De hoofdthema's werden ingeleid door deskundige sprekers. Pedagoog Luc Stevens ging in op het Nieuwe leren. Wim Veen, hoogleraar didactiek en onderwijsontwikkeling aan het Centrum voor Educatie en Technologie van de TU Delft, behandelde de rol van ICT in het onderwijs. Ewoudt Boonstra, reclamebureau KesselsKramer, ging in op reclame in relatie tot beeldcultuur. Socioloog Isabelle Diepstraten belichtte de invloed van jeugdcultuur. Door de meer dan 60 deelnemers werd gewerkt in multidisciplinair samengestelde teams onder leiding van deskundige coaches (Teun van Wijk, ICS; Annet Tijhuis, voormalige coördinator architectuur aan de Academie van Bouwkunst Rotterdam; Paul Vincken, RO Groep; Liesbeth van Elsen, M3V). De workshops vonden plaats in het sobere maar inspirerende klooster ZIN in Vught. Aan het eind van het verslagjaar beraadt de stuurgroep zich op de wijze waarop de resultaten van de studie naar buiten kunnen worden gebracht.

De stuurgroep bestond Marjolein Bosscher (Architectuurbureau Sluimer en Van Leeuwen), Huub Frencken (Frencken Scholl Architecten) en Alfons Hams (Spring Architecten). Dr Dolf Broekhuizen zorgde voor studieondersteuning.

Een traditie van verandering – de architectuur van het hedendaagse schoolgebouw

Het Staro-bestuur gaf NAI-uitgevers opdracht om een publicatie uit te brengen over recente architectuur van onderwijsgebouwen in Nederland. De focus richtte zich op scholen in het basis- en voortgezet onderwijs van 1990 tot heden. Het boek inventariseert welke ruimtelijke en architectonische veranderingen zich hebben voorgedaan in deze periode van drastische onderwijshervormingen, die werd gekenmerkt door een overgang van onderwijs gericht op kennisverwerving naar actievere vormen van leren. Taakgericht onderwijs, competentiegericht onderwijs, adaptief onderwijs en vraaggestuurd onderwijs zijn enkele van de nieuw ontwikkelde leervormen, die meer dan voorheen om uitdagende nieuwe gebouwconcepten vragen. Achter de gevels van scholen gaan niet langer klaslokalen, vaklokalen en gangen schuil, maar leerdomeinen, leerzones, leertuinen, werkplekken en loungeruimtes. Ook de verschuiving van mono-functionele schoolgebouwen naar brede multi-functionele voorzieningen die het brandpunt vormen van de activiteiten en van de vernieuwing in de wijk, krijgt aandacht in het boek. De ontwikkeling van het onderwijs wordt afgezet tegen de veranderde opdrachtsituatie. De belangrijkste trends die zich in de ruimtelijke opzet en verschijningsvorm van onderwijsgebouwen hebben voorgedaan worden geanalyseerd, beschreven en getoond. Aan de hand van deze trends is gezocht naar aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkeling. In een foto-essay van Jannes Linders wordt het

dagelijks leven in en om de school belicht. In zijn voorwoord benadrukte SER-voorzitter Alexander Rinnooij Kan het belang van goede onderwijshuisvesting.

Voor deze studie is een team samengesteld van onderzoekers/auteurs onder leiding van Ton Verstegen. Het team bestond uit Dolf Broekhuizen, Paul Groenendijk, Like Bijlsma en Eireen Schreurs. Een oproep om projecten aan te dragen die uitdrukking geven aan onderwijskundige veranderingen werd breed verspreid. De inzendingen vormden de basis voor de beschouwingen die een plaats hebben gekregen in het boek. Ter illustratie werden meer dan 40 projecten getoond; de selectie geschiedde door de redactie waarbij de vernieuwende bijdrage aan de architectuur van onderwijsgebouwen het criterium was.

De Staro ontving voor de publicatie een subsidie van het Ministerie van OCW en een sponsorbijdrage van Proper Stok Ontwikkeling. Een leescommissie, bestaande uit Gert Grosfeld (vice-voorzitter Staro, GSG Architecten), Marjon Mors (SVP Architectuur en Stedenbouw), Leon Thier (initiatiefnemer, Studio Leon Thier) en Ton Oudshoorn (onderwijskundige), begeleidde het project. De publicatie die verscheen in de Nederlandse en de Engelse taal wordt gepresenteerd op de Nationale Onderwijstentoonstelling in januari 2009. Staro-leden ontvingen een gratis exemplaar van het boek.

Een nieuwe school

Het bestuur besloot een handreiking te maken voor initiatiefnemers van schoolgebouwen door de criteria te beschrijven waaraan een goed schoolgebouw moet voldoen. Het initiatief werd ingegeven door de gedachte dat in een maatschappij met een overheersende beeldcultuur het uiterlijk van gebouwen snel meer aandacht krijgt dan geschiktheid en economie. Deze opvatting vindt bevestiging in de voortdurende discussies over de winnaars van de Scholenbouwprijs. Het blijkt dat de geschiktheid van gebouwen vaak niet vanzelfsprekend is. Zo is er bijv. in de standaardbekostiging geen geld voor goede ventilatie terwijl onderzoek aantoont dat het binnenklimaat van grote invloed is op de leerprestaties. Prijswinnende scholen zijn soms weinig geschikt voor het bedoelde gebruik: ze zijn te heet, te donker, hebben een te harde akoestiek of zijn te weinig flexibel. En dat terwijl het juist de kunst van architectuur is om geschiktheid, economie en schoonheid te combineren. De 8 belangrijkste criteria werden op een rij gezet, onderverdeeld in meetbare (programmatische meerwaarde, flexibiliteit, klimaat en economie) en voelbare criteria (ruimtelijkheid, zintuiglijkheid, context en expressie). Het spreekt voor zich dat de architectonische uitwerking van de onderwijskundige visie van de school daarbij op de eerste plaats komt. Het gebouw kan immers worden ingezet als sturend element om een onderwijsvisie te realiseren. Deskundige auteurs kregen opdracht de criteria uit te werken, toe te lichten en te illustreren met beeldmateriaal.

Het Staro-bestuur ziet dit project als een belangrijke vorm van kennisoverdracht. Het kan helpen om te beoordelen of een schoolgebouw een goed gebouw is geworden en is tegelijkertijd een leidraad voor toekomstige opdrachtgevers. De inhoud van de publicatie biedt aanknopingspunten om de kwaliteit van nieuwe scholen in kaart te brengen en de toegevoegde waarde daarin van de

architectuur. Aan de publicatie werd gewerkt door de auteurs Kees de Graaf (tevens eindredactie), Ton Oudshoorn (voorheen KPC Groep), Niek Kunnen (directeur installaties adviesbureau ABT), Jan Willem van Kasteel (ICS adviseurs), Kirsten Hannema (medewerker architectuur De Volkskrant), Renet Korthals Altes (architect en pedagoog) en Elger Blitz (Carve ontwerp en ingenieursbureau). Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dr Ronald Plasterk schreef het voorwoord. Het boek werd gepresenteerd tijdens een symposium op Leerpark Dordrecht. Bij die gelegenheid brachten architecten aan de hand van gerealiseerde projecten de criteria in woord en in beeld voor het voetlicht. Rijksbouwmeester Liesbeth van der Pol nam het eerste exemplaar in ontvangst uit handen van Staro-voorzitter Richard Steenborg. Zij hield daarbij een warm pleidooi voor de onderwijshuisvesting.

Gert Grosfeld (GSG Architecten) en Ronald de Rooij (Topos Architecten) waren namens het bestuur verantwoordelijk voor dit project.

Bouwen voor krimp

In het verslagjaar werd samen met de BNA en de collega-studiestichtingen Stagg en Stawon de studie Bouwen voor krimp gestalte gegeven. Centrale vraag was wat de gevolgen zijn voor de gebouwde omgeving van de bevolkingsafname. De demografische ontwikkelingen voor de komende jaren zijn in kaart gebracht en de verschillen tussen regio's en steden. Hieruit werden drie ruimtelijke ontwerppogaven gedefinieerd en uitgezet, te weten in Limburg, Friesland en Zeeland. Aedes vereniging van woningcorporaties en KEI kenniscentrum stedelijke vernieuwing haakten bij de studie aan. Het thema onderwijsgebouwen heeft in de studie nadrukkelijk een plaats. De resultaten worden tijdens een symposium op 13 mei 2009 gepresenteerd.

Rien Trouborst (De Jong Gortemaker Algra architecten en ingenieurs) participeert voor de Staro in de projectgroep.

Publicaties en nieuwe media

Staro op Internet

In het verslagjaar werd de Staro-website vernieuwd en in lijn gebracht met de nieuwe huisstijl. De nieuwe website is flexibel en dynamisch en voldoet aan de eisen van de tijd. Met de website wil het bestuur de naamsbekendheid van de organisatie versterken, informatie verstrekken aan (potentiële) opdrachtgevers en het werk van de leden presenteren. Staro-publicaties kunnen via de website worden besteld en worden automatisch administratief afgehandeld. De functionaliteit om bureaupagina's aan de website te koppelen wordt afgebouwd. Gebleken is dat de architectenbureaus er niet toe komen de pagina's te actualiseren. Voornemen is de nieuwe website uit te breiden met een rubriek 'recent opgeleverd'. Hierin kunnen de leden projecten plaatsen. Op de site is een ledenlijst te vinden met links naar de architectenbureaus.

De nieuwe site kent een besloten 'Forum' waarop de leden met elkaar kunnen communiceren en in debat kunnen gaan. Voor de de onderlinge communicatie van bestuursleden is eveneens plaats ingeruimd.

Harald Krijger (Architecten-en-en) heeft de vernieuwing van de website vanuit het bestuur begeleid.

Schooldomein/schooldomeinnet

Staro verzorgt sinds jaar en dag artikelen in het blad Schooldomein. Het wordt verspreid onder meer dan 15.000 geïnteresseerden in de onderwijshuisvesting zoals wethouders van onderwijs, schoolbesturen, architecten etc. Leden kunnen projecten aanmelden voor een artikel; Staro zet een journalist in om het artikel te schrijven. In 2008 verschenen artikelen over SBO school Arcadia in Kerkrade van DMV Architecten, de Maritieme Academie te Harlingen (Penta Architecten in samenwerking met Tromp Partners Architecten), het Petrus Canisius College (noordwestzes architecten en ontwerpers) en SBO school Westerwel (Rienks Architecten). Staro publiceerde zelf artikelen om de doelgroep te attenderen op de nieuwe publicaties *Een nieuwe school* en *Een traditie van verandering*.

De artikelen worden tevens opgenomen op Schooldomeinnet.

Contacten

Organisaties van schoolbesturen

Het bestuur hecht er aan goede contacten te onderhouden met de overkoepelende organisaties van schoolbesturen en met de VNG. Doel is informatie-uitwisseling en waar mogelijk en nodig het behartigen van gemeenschappelijke belangen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De contacten met vertegenwoordigers van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap waren beperkt maar vruchtbaar. Het Ministerie verleende de Staro een subsidie voor de studie en de publicatie *Een traditie van verandering*. Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Ronald Plasterk schreef een voorwoord voor het boek *Een nieuwe school*. Onder leiding van het ministerie vond overleg plaats over de randvoorwaarden en criteria van de Scholenbouwprijs.

Zusterorganisaties en Bond van Nederlandse Architecten

In het verslagjaar initieerde de BNA een onderzoek naar de toekomstige plaats van onderzoek en ontwikkeling binnen de vereniging. Er werd een verkennend onderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten begin 2009 worden gepresenteerd. De Staro zal het rapport t.g.t. bespreken met de leden van het Algemeen Bestuur.

BNA, Stagg, Staro en Stawon zijn gezamenlijk betrokken bij de studie Bouwen voor krimp. Stagg en Staro ondernamen een gezamenlijke studiereis naar Chicago.

Contacten met projectmanagers

Eerder organiseerde de Staro een debat tussen architecten en projectmanagers die actief zijn in de onderwijssector. Daarbij stond een optimalisering van de onderlinge relatie centraal. In aansluiting daarop werd ingezoomd op de mogelijkheden om EG-selectieprocedures in de onderwijssector te stroomlijnen en te verbeteren. Tijdens dit debat presenteerden de projectmanagers gezamenlijk een vijfsterren-modelprocedure. Intussen heeft de BNA de gang van zaken bij Europese aanbestedingen tot speerpunt van beleid gemaakt. Staro zet de contacten met de projectmanagers over andere thema's voort.

Architectuur Lokaal

Architectuur Lokaal nam het initiatief een landelijk debat te organiseren over de basis van de brede school. Er werden tientallen scholen bezocht en er werden gesprekken gevoerd met wethouders, leerkrachten, schooldirecteuren, architecten, ontwikkelaars en adviseurs. Op basis hiervan werd de publicatie *Aap, Noot, Mis* uitgebracht waarin de totstandkoming van 40 brede scholen wordt geanalyseerd. Staro steunde het initiatief en bood de leden een exemplaar aan van het boek. Staro-voorzitter Richard Steenborg leverde een bijdrage aan het debat.

Vertegenwoordigingen

Ledenadviesraad

Om de betrokkenheid van de leden bij het uitvoeren van de BNA-kerntaken en bij de besluitvorming te vergroten, werd eerder een ledenadviesraad in het leven geroepen. De studiestichtingen participeren in deze raad. In het verslagjaar werd de Staro vertegenwoordigd door Siebren Baars (Grunstra Architecten Groep BNA) en door Staro-vice-voorzitter Gert Grosfeld (GSG Architecten).

Klankbordgroep binnenmilieu Scholen

Omdat uit onderzoek is gebleken dat het binnenmilieu in scholen ernstig te wensen overlaat, zijn door de Rijksoverheid en andere betrokken partijen diverse initiatieven ontplooid om te komen tot verbeteringen. Hierbij richt de aandacht zich in het bijzonder op de luchtkwaliteit, stoorgeluid en temperatuuroverschrijding. De VNG en de PO-raad zijn benaderd om een convenant te ondertekenen dat beoogt binnen 15 jaar een aantal doelen te realiseren zoals een binnenmilieu met een maximum CO-2 concentratie van 1200ppm. Betrokkenen werkzaam in het veld zoals GGD's, Bouwend Nederland en de Staro zijn benaderd om een plan van aanpak te ondertekenen. Ook zijn er plannen om het Bouwbesluit op het gebied van ventilatie en luchtkwaliteit aan te scherpen. De Staro in de persoon van Rien Trouborst participeert in de Klankbordgroep binnenmilieu Scholen.

UIA

De Staro was - in de persoon van Marcel Snellenberg (Rienks Architecten) - vertegenwoordigd in de werkgroep Educational and Cultural Spaces van de UIA.

Diversen

Architectenselectie

De Staro wordt regelmatig gevraagd informatie te verstrekken over het bouwproces, architectenkeuze en over de bureaus die gespecialiseerd zijn in onderwijsgebouwen. Om op snelle wijze tegemoet te komen aan de vragen van het onderwijsveld is op de website een rubriek 'veel gestelde vragen en antwoorden' opgenomen.

Staro-bureaulogo

Staro-leden kunnen het bureaulogo gebruiken op hun drukwerk- en digitale presentaties. Er zijn regels opgesteld voor het gebruik van het logo.

Algemeen Bestuur

Het Algemeen Bestuur kwam driemaal in vergadering bijeen. Vastgesteld werden de jaarstukken 2007 en de begroting 2009. Gekoppeld aan de voorjaarsvergadering werd een excursie naar Amsterdamse scholen georganiseerd. Ter gelegenheid van de najaarsvergadering werd een bezoek gebracht aan Enschede en Hengelo.

Bestuur en secretariaat

Voorjaar 2008 werd Richard Steenborg herbenoemd tot voorzitter van de Staro. Aan het eind van het verslagjaar bestond het bestuur uit Richard Steenborg, voorzitter; Harry Abels, Marjolein Bosscher, Gert Grosfeld, Alfons Hams, Harald Krijger, Rien Trouborst en Wilma Jansen (vertegenwoordiger BNA). Cora Dierx vervulde de functie van ambtelijk secretaris.

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Stichting Architecten Research Onderwijsgebouwen (Staro)
Postbus 19606
1000 GP AMSTERDAM
020 555 36 66
@ staro@bna.nl
www.staro-bna.nl

01-10 Architecten bv
Postbus 1500
3000 BM Rotterdam
010 213 18 18
www.eentien.nl

19 Het Atelier Architecten
Postbus 19
8000 AA Zwolle
038 422 66 33
www.19hetatelier.nl

A 12 Architecten bna
Postbus 1180
3900 BD Veenendaal
0318 51 90 08
www.a12architecten.nl

AB Architectuur & Bouwkunde H. Spek bv
Ziedewij 5
2991 LA Barendrecht
0180 53 07 00
www.abarch.nl

ag NOVA architecten amersfoort b.v.
Paulus Borstraat 43
3812 TA Amersfoort
033 455 40 04
www.agnova.nl

AGS Architekten & Planners b.v.
Postbus 2656
6401 DD Heerlen
045 571 28 41
www.ag.nl

Architecten aan de Maas
Postbus 3061
6202 NB Maastricht
043 351 50 00
www.architectenaandemaas.com

Architecten aan | de Rijn bv BNA
Badlaan 23 a
6865 BE Doorwerth
0317 31 84 74
www.architectenaanderijn.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

architecten alliantie de putter van bebber minnen bv
Kloetingseweg 46
4462 BA Goes
0113 22 93 56
www.arch-alliantie.nl

Architecten-en-en
Postbus 6480
5600 HL Eindhoven
040 246 27 28
www.architecten-en-en.nl

Architectuurbureau Sluijmer en Van Leeuwen
Kerkstraat 21
3581 RA Utrecht
030 231 87 61
www.architectuurbureau.nl

Architektengroep Gelderland b.v.
Postbus 231
7020 AC Zelhem
0314 62 43 48
www.architektengroep gelderland.nl

archivolt architecten bv
Eekholt 30
1112 XH Diemen
020 690 50 70
www.archivolt-bna.nl

Arec Architecten & Ingenieurs BV
Postbus 167
5050 AD Goirle
013 534 83 44
www.arec.nl

Atelier DUTCH
Postbus 1181
1300 BD Almere
036 533 34 24
www.atelieldutch.nl

Atelier PRO architecten bv
Postbus 85616
2508 CH 's-Gravenhage
070 350 69 00
www.atelierpro.nl

BBHD Architecten
Postbus 141
1740 AC Schagen
0224 29 82 41
www.bbhd-archi.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Van Beijnum architecten bna bv
Postbus 90
3958 ZV Amerongen
0343 45 36 36
www.vanbeijnumarchitecten.nl

Beltman Architecten
Postbus 1271
7500 BG Enschede
053 430 22 55
www.beltmanarchitecten.nl

Van den Berg Groep
architectuur en advisering
Postbus 337
8260 AH Kampen
038 385 97 39
www.vandenberggroep.nl

Bo.2 architectuur en stedenbouw bv
Postbus 10308
5000 JH Tilburg
013 535 36 11
www.bo2.nl

Architektenburo ir Fokke de Boer BV
Postbus 320
8600 AH Sneek
0515 42 95 55

Bonnema architecten
Postbus 15
9254 ZG Hardegarijp
0511 47 36 35
www.bonnema.com

Bonnemayer Architecten
Postbus 228
5400 AE Uden
0413 26 24 28
www.bonnemayerarchitecten.nl

Jan Boot + Partners
Architecten | Adviseurs BV
Postbus 294
2400 AG Alphen aan den Rijn
0172 42 91 50
www.boot-partners.nl

bureau bos architecten + ingenieurs + adviseurs
Postbus 636
3740 AP Baarn
035 541 63 42
www.bureaubos.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Broekbakema
Postbus 11006
3004 EA Rotterdam
010 413 47 80
www.broekbakema.nl

BRTArchitecten bv
Postbus 415
1800 AK Alkmaar
072 512 24 20
www.brta.nl

Bruisten + Janssen architectenbureau
Postbus 51
6640 AB Beuningen Gld
024 677 16 19
www.bruisten-janssen.nl

joost buijs architect bna
Raadhuisstraat 14
5582 JD Waalre
040 222 14 23

Burger Grunstra architecten adviseurs
Hertot Aalbrechtweg 22B
1823 DL Alkmaar
072 567 90 10
www.burgergrunstra.nl

Buter Architecten
Postbus 185
7000 AD Doetinchem
0314 36 15 71
www.buterarchitecten.nl

Cita: architecten BNA
Oude Gracht 34
3511 AP Utrecht
030 231 47 16
www.cita.nl

Peter Dautzenberg & Partners
Oude Zijdsvoorburchwal 306
1012 GL Amsterdam
020 626 97 59
www.peterdautzenberg.nl

DMV Architecten
Postbus 3042
6460 HA Kerkrade
045 566 03 05
www.dmvarchitecten.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Rempt van der Donk architecten BNA BV
Postbus 13084
3004 HB Rotterdam
010 412 67 82
www.remptvanderdonk.nl

Duinker, van der Torre, samenwerkende architecten
Haarlemmerstraat 126 c
1013 EX Amsterdam
020 624 90 71
www.dvdt.com

EGM architecten bv
Postbus 298
3300 AG Dordrecht
078 633 06 60
www.egm.nl

Elemans Postma Van den Hork Architecten
Postbus 27
5340 AA Oss
0412 64 69 48
www.epha.nl

f2B architecten bna/bni
Postbus 18150
1001 ZB Amsterdam
020 627 25 39
www.f2B.nl

Factor Architecten bv
Postbus 223
6920 AE Duiven
026 384 44 60
www.factorarchitecten.com

Frencken Scholl Architecten
Heugemerweg 11
6221 GD Maastricht
043 350 29 40
www.frenckenscholl.nl

G A J Architecten bv
World Trade Center Arnhem
Nieuwe Stationsstraat 10
6811 KS Arnhem
026 445 24 51
www.gaj.nl

Geesink Weusten Architecten
Postbus 125
6800 AC Arnhem
026 443 69 72
www.geesinkweusten.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

b.v. Architectenburo Nico de Gooijer BNA
Postbus 112
3330 AC Zwijndrecht
078 619 46 84
www.nicodegooijer.com

Architectenburo bna Cees Groen b.v.
Postbus 227
7800 AE Emmen
0591 61 12 12
www.ceesgroenarchitecten.nl

Grunstra Architecten Groep BNA
Postbus 128
8700 AC Bolsward
0515 57 36 46
www.grunstra.nl

GSG Architecten
Postbus 20171
7302 HD Apeldoorn
055 541 82 55
www.gsgarchitecten.nl

Heldoorn Ruedisulj architecten bna
Postbus 2564
8901 AB Leeuwarden
058 212 67 97
www.heldoornruedisulj.nl

Helix architecten
Bethaniëndwarsstraat 6-G
1012 CB Amsterdam
020 622 28 99
www.helixarchitecten.nl

Van Herpt Architecten b.v.
Postbus 516
5400 AM Uden
0413 25 53 33
www.vanherptarchitecten.nl

HKL architecten
Postbus 115
6130 AC Sittard
046 451 05 05
www.hkl.cc

HoekstraArchitecten
Postbus 3273
2001 DG Haarlem
023 531 06 16
www.hoekstraarchitecten.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Van Hoogeverst Architecten BV
Westsingel 9
3811 BA Amersfoort
033 463 17 05
www.vanhoogeverst.nl

Architektenbureau Van Hunnik, Lambrechts & Overduin,
Architecten HBO-BNA
Botersloot 58
3011 HJ Rotterdam
010 411 37 52

IAA Architecten
Postbus 729
7500 AS Enschede
053 480 44 44
www.iaa-architecten.nl

Inbo Adviseurs Stedebouwkundigen Architecten
Postbus 57
3930 EB Woudenberg
033 286 82 11
www.inbo.com

de Jong Gortemaker Algra architecten en ingenieurs B.V.
Postbus 51113
3007 GC Rotterdam
010 297 30 30
www.djga.nl

Jorissen Simonetti architecten
Doetinchem - Leiden - Maarssen - Rijssen - Steenwijk
Postbus 203
7460 AE Rijssen
0548 51 88 88
www.jorissensimonettiarchitecten.nl

Kamps & Jacobs Architecten
Eewal 62
8911 GT Leeuwarden
058 212 08 50
www.kampsenjacobs.nl

KdV architectuur
Postbus 9507
5602 LM Eindhoven
040 243 08 85
www.kdvarchitectuur.nl

Kingma Roorda architecten BNA
Postbus 618
3000 AP Rotterdam
010 414 17 37
www.kingmaroorda.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

KLEIN architecten
Ubbo Emmiussingel 108
9711 BK Groningen
050 318 24 00
www.kleinarch.nl

KOW Architectuur
Postbus 205
2501 CE Den Haag
070 346 66 00
www.kow.nl

Leesberg Van Pelt architecten bv
Postbus 9
5700 AA Helmond
0492 53 70 54
www.lvpaa.nl

Leijh Kappelhoff Seckel van den Dobbelsteen architecten
Postbus 357
7550 AJ Hengelo
074 243 55 55
www.lksvdd.nl

Van de Looi en Jacobs Architecten
Langekerkstraat 27
6851 BM Huissen
026 325 56 56
www.vandelooienjacobs.nl

Loxodrome architects & planners bv
Postbus 161
5900 AD Venlo
077 320 19 50
www.loxodrome.nl

luijten | smeulders | architecten
Wilhelminapark 11
5041 EA Tilburg
013 536 05 30
www.luijten-smeulders.nl

Mas architectuur b.v.
Postbus 76
3000 AB Rotterdam
010 413 68 56
www.masarchitectuur.nl

Nieuwe Ruimte BV
Postbus 19235
3501 DE Utrecht
030 231 94 30
www.nieuweruimte.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

noordwestzes architecten en ontwerpers
Bergerweg 62
1815 AE Alkmaar
072 527 90 80
www.noordwestzes.nl

OIII Architecten
Grasweg 79
1031 HX Amsterdam
020 627 71 40
www.o-drie.nl

Odeon Architecten bv
architecten bns, bna, bni
Postbus 1280
5602 BG Eindhoven
040 244 77 16
www.odeon.nl

Penta Architekten b.v.
Bolswardervaart 3
8862 SE Harlingen
0517 43 00 44
www.penta-architekten.nl

Perceptual Architekten B.V.
Postbus 255
6660 AG Elst (Gld)
0481 35 25 74
www.perceptual.nl

Van de Poel Architecten B.V.
Postbus 190
8160 AD Epe
0578 61 20 80
www.vdpoel-arch.com

Povse & Timmermans architecten · ingenieurs bv
Postbus 40
6130 AA Sittard
046 423 03 66

R4a (Room for architecture B.V.)
Broekmolenweg 16
2289 BE Rijswijk (ZH)
015 212 44 42
www.r4a.nl

Rienks Architecten
Postbus 7301
4800 GH Breda
076 523 93 20
www.rienksarchitecten.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Architektenburo Roos en Ros BV BNI BNA
Postbus 1631
3260 BC Oud-Beijerland
0186 69 15 80
www.roosros.nl

Rothuizen Van Doorn 't Hooft Architecten Stedenbouwkundigen
Postbus 2128
4800 CC Breda
076 531 74 44
www.rdh.nl

Royal Haskoning Architecten
Postbus 94241
1090 GE Amsterdam
020 569 77 00
www.royalhaskoningarchitecten.com

Peter Sas architecten BNA
Kerkstraat 310
1017 HC Amsterdam
020 320 22 88
www.petersasarchitecten.nl

Sipma Architecten
Postbus 595
8440 AN Heerenveen
0513 62 50 15
info@burosipma.nl

SP architecten bv BNA
Postbus 27
2740 AA Waddinxveen
0182 61 36 77
www.sparchitecten.nl

SPATIA architecten
Van Kinschotstraat 69
2614 XK Delft
015 262 40 97
www.spatia-architecten.nl

Spring architecten
Postbus 2202
3000 CE Rotterdam
010 413 27 90
www.spring-architecten.nl

Stam Architeken BNA
Zuidervaardijk 14b
1561 ZE Krommenie
075 628 53 62
www.home.tiscali.nl/~stambna

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

STOL architecten
Meer en Duin 5
2163 HA Lisse
0252 21 69 62
www.stolarchitecten.nl

sturm architekten B.V.
Bergrand 232
4707 AT Roosendaal
0165 53 63 52
www.sturmarchitekten.nl

SVP Architectuur en Stedenbouw
Postbus 465
3800 AL Amersfoort
033 470 11 88
www.svp-svp.nl

Teeuwisse & Willems architecten en adviseurs
Postbus 85442
2508 CC 's-Gravenhage
070 363 29 52
www.tenw.nl

Topos Architecten bv
Postbus 37
2740 AA Waddinxveen
0182 39 43 44
www.toposarchitecten.nl

Tordoir Van den Berg Architecten
Postbus 12
2130 AA Hoofddorp
023 561 67 38
www.tordoirvandenbergh.nl

Tromp Partners Architecten
Postbus 114
8500 AC Joure
0513 41 26 01
www.tromppartners.nl

Architectenbureau Vedder Partners BNA
Tollensstraat 8
2282 BM Rijswijk ZH
070 307 74 45
www.vedderpartners.nl

VDLP-architecten
Frederiklaan 173
5616 NG Eindhoven
040 212 92 15
www.vdlp-architecten.nl

BNA Stichting Architecten Research
Onderwijsgebouwen

Architectenbureau John Velthuis
Pastoor Plegstraat 2
7573 GH Oldenzaal
0541 53 51 80
www.johnvelthuis.nl

Vergouwen & Van Rijen architecten BNA
Postbus 1
4714 ZG Sprundel
076 501 17 70
www.vvrarchitecten.nl

weeda architecten.
Schiedamsesingel 181
3012 BB Rotterdam
010 433 30 33
www.weedaarchitects.nl

Wiegerinck Architecten Arnhem
Postbus 2234
6802 CE Arnhem
026 352 60 60
www.wiegerinck.nl

Witteveen Architecten bna bv
Postbus 3456
7301 EL Apeldoorn
055 578 71 87
www.witteveen-architecten.nl

Zeeman Architekten BNA
Postbus 4033
1620 HA Hoorn
0229 24 42 44
www.za.nl

Inhoudsopgave

Algemeen

Beurzen, themabijeenkomsten, seminars, excursies

NOT

Excursie Amsterdam

Excursie Dordrecht

Excursie Hengelo en Enschede

Studiereis Chicago

Onderzoek

Interieur en inrichting Competentiegericht onderwijs

Een traditie van verandering – de architectuur van het hedendaagse schoolgebouw

Een nieuwe school

Bouwen voor krimp

Publicaties en nieuwe media

Staro op Internet

Schooldomein/Schooldomeinnet

Contacten

Organisaties van schoolbesturen

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap

Zusterorganisaties en Bond van Nederlandse Architecten

Projectmanagers

Vertegenwoordigingen

Ledenadviesraad

Klankbordgroep Binnenmilieu Scholen

UIA

Diversen

Architectenselectie

Staro-bureaulogo

Bestuur en secretariaat

Ledenlijst